

Dinleme/izleme Becerisine İlişkin Görev Biçimlerinin Türkçe Ders Kitaplarındaki Dağılımı *

Rahime ŞENTÜRK**

Öz

Araştırmada dinleme/izleme becerisine ilişkin görev biçimlerini tanımlamak ve bunların Türkçe ders kitaplarındaki dağılımını incelemek amaçlanmıştır. Araştırmada betimsel tarama modelinden yararlanılmıştır. Araştırmanın veri kaynağını ders kitapları oluşturmuştur. Araştırmada ders kitaplarındaki dinleme/izleme görev biçimlerinin sınıf düzeyine göre kullanım sıklığı ele alınmıştır. Ders kitapları araştırmacı tarafından oluşturulan dinleme/izleme beceri alanına özgü görev biçimleri formu ile incelenmiştir. İlk aşamada ders kitaplarındaki dinleme/izleme beceri alanına özgü görev biçimleri tür ve etkinlik sayısı açısından sınıf düzeylerine göre belirlenmiştir. Ardından istatistik programından yararlanılarak ders kitaplarındaki dinleme/izleme görev biçimlerinin oranları arasında sınıf düzeylerine göre anlamlı farklılığın olup olmadığı z testi ile değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda, dinleme/izleme beceri alanında en çok kısa yanıtli soru, dikte, tümce tamamlama görev biçimleri kullanılırken çıkartmalı soru, gereksiz sözcükleri çıkartma, betiksel boşluk görev biçimlerinin olabildiğince az kullanıldığı veya kullanılmadığı belirlenmiştir. Eşleştirme, kısa yanıtli soru, dikte görev biçimlerinin oranları açısından kitaplar arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkçe dersi, ders kitapları, görev biçimi, dinleme/izleme becerisi

Distribution of Task Forms Related to Listening/Viewing Skills in Turkish Textbooks

Abstract

The study aimed to define task types related to listening/viewing skills and to examine their distribution in Turkish textbooks. A descriptive survey model was utilized in the study. The data source of the study consisted of textbooks. In the study, the frequency of use of listening/viewing task types in the textbooks according to the grade level was analyzed. The textbooks were analyzed with the form of task forms specific to the listening/viewing skill area created by the researcher. In the first stage, task types specific to the listening/viewing skill area in the textbooks were determined according to the grade levels in terms of type and number of activities. Then, using the statistical program, the z test was used to evaluate whether there was a significant difference between the proportions of listening/viewing task types in the textbooks according to the grade levels. As a result of the research, it was determined that short-answer questions, dictation, and sentence completion task forms were used the most in the listening/viewing skill area, while sticker questions, removing unnecessary words, and scripted blank task forms were used as little as possible or not used at all. A significant difference was found between the books in terms of the rates of matching, short-answer questions, and dictation task forms.

Keywords: Turkish course, textbooks, task format, listening/viewing skills

* Makale yazarın Prof. Dr. Gıyasettin AYTAŞ danışmanlığında yürüttüğü “Türkçe Eğitiminde Ölçme ve Değerlendirme: Görev Biçimlerinin Tanımlanması ve Sınıflandırılması” adlı doktora tezinden üretilmiştir.

** Arş. Gör. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi, Samsun, rahime.senturk@omu.edu.tr, ORCID: orcid.org/0000-0003-3426-3629

Giriş

Dil öğretiminde ders kitabı içerisinde yer alan etkinliklerden yararlanılmaktadır. Dolayısıyla öğretim süreci etkinliklerde yer verilen görev biçimleriyle şekillenmektedir. Çünkü etkinlikler dilin çeşitli beceri alanlarına ilişkin (dinleme/izleme, okuma, konuşma, yazma) gelişimi değerlendirmeyi ve yönlendirmeyi sağlayan görevleri içermektedir. Bu bağlamda görev, dil eğitiminde bilişsel, duyuşsal ve psikomotor becerileri etkin kılarak hedef davranışa ulaşmayı sağlayan eylem, iş olarak belirtilebilir. Bu açıdan öğretim süreci; amaç dâhilinde bireysel farklılığa, sınıf düzeyine, ilgi ve gereksinime uygun görevlerle yapılandırılmaktadır. Süreç boyunca dil öğretiminde beceri alanının gereklerine, amaca, ihtiyaca uygun yer verilen görev türleri öğrenmenin gerçekleşmesine ve beceri edinimine katkı sağlar.

Dil öğretiminde tanılayıcı, süreç, sonuç ve tamamlayıcı değerlendirme aşamaları göz önünde bulundurulduğunda her aşamaya ve beceri alanına uygun görevlerin tasarlanması objektif değerlendirmeye olanak tanımaktadır. Görev biçimlerinden öğretim öncesinde duyma, algı, dikkat, güdülenme, odaklanma, zihinsel şemalarla ve öğrenme yaşantılarıyla ilişkilendirilmedi; öğrenme sürecinde ise duyduklarını anlamlandırma, karşılaştırma, ilişkilendirme, kodlama, çözümlenme, yorumlama, değerlendirme gibi üst bilişsel becerileri etkin kılmada; süreç sonunda da öz değerlendirmede bulunma, ürün dosyası sunma, proje tasarlama, problem çözme, gereksinim duyulan davranışları belirlemeye yönelik kontrol listesinden yararlanma vb. aşamalarda yararlanılmaktadır. Bu nedenle görev biçimleri, dil öğretim sürecinde beceri alanlarına ilişkin tasarlanmış etkinliklerde yer alan soru türleri, değerlendirmeye dönük öğretim araçları olarak tanımlanabilir. Her bir görevin beceri alanlarına özgü yapısı, içeriği, amacı, uygulanış biçimi farklıdır. Örneğin çoktan seçmeli soru, dinleme/izleme becerisinde kullanılan bir görev biçimi olarak ele alındığında, uygulamasının öncelikle metnin seslendirilmesi, ardından sorunun ve seçeneklerin seslendirilmesi, daha sonra metnin yeniden seslendirilmesi biçiminde yürütülmesi beceri alanına özgü bir gerekliliktir. 2024 Türkçe Öğretim Programı'na ait ölçme ve değerlendirme bölümü incelendiğinde konunun ne kadar elzem olduğu ön plana çıkmaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı, 2024). Bu bölümde görev biçimleri dinleme/izleme beceri alanına göre ayrıştırılmış ve uygulanma biçimleri tanımlanmıştır. Yeni öğretim aracı olarak ders kitaplarını hazırlayacak olan kurum ve kuruluşlara kaynak niteliği taşımaktadır.

Dinleme/izleme becerisi doğuştan edinilen bir beceri olduğu için geliştirilmeye gerek duyulmayan ve değerlendirmede güçlük yaşanan, sıklıkla işlenmemiş alan olarak nitelendirilen bir beceridir (Bourdeaud'Hui, Aesaert ve Braak, 2021; Doğan, 2012; Özbay ve Melanlıoğlu, 2013; Özbay, 2014; Vijayakumar ve Karthikeyan, 2020). Alanyazında dinleme/izleme beceri alanına özgü görev biçimleri üzerine az sayıda çalışmaya rastlanmıştır (Çetinkaya ve Şentürk, 2021). Bu araştırmanın içeriği öğretmenlere, dinleme/izleme becerisini değerlendirirken hangi görev biçiminin nasıl kullanılacağına ilişkin farkındalık kazandırmaktadır. Bununla birlikte ölçme çeşitliliğini artırmakta ve uygulama süreci için kaynak niteliği taşımaktadır. Öte yandan dinleme/izleme becerisine özgü görev biçimlerinin sınıflandırılması, güncellenen öğretim programı dolayısıyla ders kitabı hazırlayan kurumlara ve alan araştırmacılarına önemli katkılar sağlayacaktır.

Dinleme, ses yoluyla gönderilen iletiyi doğru algılama, anlama, çözümlenme, değerlendirme bileşenlerini bir arada içeren zihinsel, fizyolojik ve psikolojik etkenleri olan bir beceridir (Kim ve Pilcher, 2016). Dinleme/izleme becerisini değerlendirme süreci; tanılama, gereksinimleri belirleme, gözlemlenme, yeni hedefler oluşturma aşamalarını içerdiği için çeşitli türde işlevsel uygulamalarla yürütülmeyi gerektirmektedir. Bu yönde dinleme/izleme becerisinin sağlıklı gelişimi için nitelikli, amaca uygun görev biçimlerinden yararlanılmalıdır. Bireyin dinleme/izleme becerisinin gelişimi anne karnında başlar, dinlediğini anlama hızı ise eğitimle geliştirilebilir (Yalçın,2002). Dil öğretim sürecinde dinleme/izleme becerisinin gelişimi metin odaklı öğretimle çeşitli görev biçimleri üzerinden yürütülmektedir. Her görev biçimi beceri alanına, hedef davranışa, uygulama sürecine, içeriğine göre farklılık göstermektedir. Bireyin dinleme/izleme becerisi alanına özgü yeterliğini tanılamak, gelişim izlencesini belirlemek ve sonuç değerlendirmesinde bulunmak için çeşitli türde görev biçimlerinden yararlanılmaktadır. Dinleme/izleme becerisine özgü görev biçimleri öğretim sürecini etkileyen ses, tonlama, vurgu, ortam, ilgi ve dikkat gibi dinleme unsurları ile bireysel farklılık, kelime dağarcığı, hedef davranış, sınıf düzeyi gibi çeşitli değişkenler göz önünde bulundurularak tasarlanmakta ve yürütülmektedir.

Dinleme/izleme Becerisine Özgü Görev Biçimleri

Bu bölümde, araştırmada ders kitaplarındaki görev biçimlerini değerlendirmek üzere kullanılan dinleme/izleme beceri alanına özgü görev biçimleri formunda yer alan, dinleme/izleme becerisine ilişkin 25 adet görev biçimi tanımlanmış ve bunların uygulanma biçimleri kısaca açıklanmıştır.

Sözel çıkartmalı sınav, dinleme metnindeki sözcüklerin belli bir amaç güdülerek dizgesel sıraya bağlı olarak çıkartılmasıyla oluşturulan görev biçimidir (Çetinkaya ve Şentürk, 2021). Çıkartma işlemi dersin amacı (sözcük türleri, dil bilgisi yapıları vb.) doğrultusunda gerçekleştirilebileceği gibi sabit biçimde her cümledeki yedinci sözcük üzerinden de sağlanabilir. Değişken oran metodu ve sabit oran metodu olarak adlandırılan bu çıkartma işlemleri öğrencinin birleştirme, dinlediğini anlama, çözümlenme, uygulama, ilişkilendirme becerilerini etkin kılmaktadır (Ur, 1992; Buck, 2001). Öğrencinin konuyu anlamlandırabilmesi için dinleme metninin uzunluğuna göre ilk tümce veya paragrafında çıkartma işlemi yapılmamalıdır (Cheng ve Fox, 2017). Görev biçiminde amaç, öğrencinin konuya ilişkin sözcük dağarcığını artırmak ve dil yapılarının kullanım işlevlerine dikkat ederek konuyu uygulamalı biçimde kavramasını sağlamaktır. Görevin güçlük düzeyi çıkartılan sözcük sayısı ile doğru orantılıdır. Öğretmen değerlendirmeyi boşluğa gelmesi gereken net bir yanıt üzerinden veya eş anlamlı birkaç seçenek üzerinden puanlayarak gerçekleştirebilir (Çetinkaya ve Şentürk, 2021). Çıkartma işleminin özel isim, tarih, anlamdaşı olmayan, değiştirilmesi güç olan sözcükler üzerinden sağlanması amaçsız bir uygulamadır (Oller, 1979). Görev sınıf düzeyi temel alınarak yapılandırılmalıdır.

Dinleme görev biçimlerinden bir diğeri boşluk doldurmadır. Boşluk doldurmada dinleme metninde oluşturulan boşluklar sözel çıkartmalı sınavdaki gibi belli bir sıra güdülerek oluşturulmamalıdır. Bu görev biçiminde öğrenci dinlenen metinde bırakılan boşlukları uygun sözcük, tümce veya paragraf ile tamamlamaktadır. C testi ise dinleme metnindeki sözcüklerde bazı harflerin harf silmeli teknik ile çıkartılmasıyla oluşturulmaktadır (Çetinkaya ve Yolcuşoy, 2020). Sözcüklerde birkaç harf öğrenciye ipucu olarak sunulmakta ve silinen harf sayısı görevin güçlük düzeyini belirlemektedir (Çetinkaya ve Şentürk, 2021). Öğrenciden silinen harfleri belirleyerek sözcüğü tamamlaması beklenmektedir. Anlam oluşturulabilmesi için ilk tümceden harf silinmemelidir. Gereksiz sözcükleri çıkartma ise dinleme metnine bağlamla ilgili, ancak gereksiz biçimde eklenen sözcüklerin çıkartılmasını gerektiren görev biçimidir (Çetinkaya ve Şentürk, 2021). Eklenerek sözcükler çeldiriciliği yüksek, asıl anlama yakın olmalıdır. Öğrencilerin ayırt etme, seçme, fark etme, belirleme, dikkat etme becerilerini etkin kılan bu görev biçiminin güçlük düzeyi, seçilen dinleme metninin yapısı ve eklenen sözcük sayısına göre düzenlenebilir.

Betikselsel parçaları sıralama, karmaşık biçimde seslendirilen tümcelerin veya paragrafların anlam bütünlüğü oluşturacak biçimde sıralanmasını gerektiren görev biçimidir. Betikselsel boşlukta ise dinleme metninden bazı tümceler veya paragraflar çıkartılmakta, öğrenciye karmaşık biçimde çıkartılan tümceler veya paragraflar sunulmaktadır (Çetinkaya ve Şentürk, 2021). Öğrenciden ilgili boşluğu dinleme metninin anlam bütünlüğüne uygun tümce veya paragrafla tamamlaması beklenmektedir. Bu tür görev biçimleriyle öğrencinin bağlamsal ipuçlarını, metnin yapısını bilme, anlam bütünlüğünü ve tutarlılığı sağlama vb. becerileri değerlendirilmektedir. Bir diğersel görev biçimi ise paragraflara uygun başlık yazmadır. Bu görev biçiminde öğrenciden dinlediği metnin konusuna ve ana düşüncesine uygun genel kapsayıcı bir başlık oluşturması beklenmektedir. Burada öğrencinin yardımcı düşüncelerden çok ana düşüncesi metnin amacını önceleyerek öz biçimde ifade etme becerisi değerlendirilmektedir (Çetinkaya ve Şentürk, 2021). Dinleme metninin türü ve içeriği görev biçiminin güçlük düzeyini etkilediği için sınıf düzeyine uygun metinlerden yararlanılmalıdır.

Geleneksel ölçme ve değerlendirme biçimlerinden biri olan çoktan seçmeli madde, dinlenen metne ilişkin soru köküne bağlı dört veya beş seçenekten birinin doğru olduğu görev biçimidir. Soru kökü, dinleme metninden veya yarım bırakılan tümcenin, paragrafın tamamlanmasına yönelik oluşturulabilir. Dikkat edilmesi gereken nokta seçeneklerin benzer uzunlukta olması ve güçlü çeldiricilerden oluşmasıdır (Çetinkaya ve Şentürk, 2021). Çoktan seçmeli maddelerde uygulama süreci önce soru kökü, ardından seçenekler veya önce maddeler, sonra soru kökü, ardından tekrar maddeleri dinleme biçiminde yürütülebilir. Tümce tamamlamada ise öğrenciden bağlamsal yapıyla kurgulanmış tümcelerin yarım bırakılan bölümünü tamamlaması beklenmektedir (Çetinkaya ve Şentürk, 2021). Doğru yanıtla ilişkin seçenekler öğretmen tarafından önceden belirlenerek değerlendirme

yapılmaktadır. Tümcelerin ilk veya son yarısı yarım bırakılarak dinletilmesiyle öğrencinin bağlantı unsurlarını dikkatle takip ederek anlam oluşturma becerisini geliştirmesi hedeflenmektedir. Bir diğer görev biçimi olan eşleştirmede öğrenciden, birbiriyle bağlantılı olarak iki küme biçiminde dinletilen dil ögeleri arasında ilişkilendirme yapması beklenmektedir. Kümelerdeki dil ögeleri yazar- yapıt, sözcük türleri, fiil çeşitleri vb. biçimlerde oluşturulabilir (Çetinkaya ve Yolcusoy, 2020). Görev oluşturulurken dikkat edilmesi gereken nokta, bir kümeye diğer kümeden bir tane fazla ögenin yerleştirilmesiyle güvenilirliğin artırılmasıdır (Çetinkaya ve Şentürk, 2021). Eşleştirme görev biçimi öğrencinin ayırt etme, ilişkilendirme, kavrama, farkına varma vb. bilişsel becerilerini etkin kılmaya katkı sağlar.

Kümelere ayırma görev biçimi ise belli bir yapıdaki dinletilen karmaşık ifadelerin belirtilen yapılara özgü ayrıştırılmasını gerektirmektedir (Çetinkaya ve Şentürk, 2021). Dinletilen metinde geçen olay unsurlarını belirleme, dinletilen sözcük türlerini kümeleme, dinletilen fiilimsileri yapılarına göre ayırt etme vb. görevler kümelere ayırma görev biçimi için uygun yapıdadır. “Dinlediklerini ayırt eder.” öğrenme çıktısını gerçekleştirmede etkili bir görev biçimidir. İki bileşenli madde, öğrencinin dinlediği metne ilişkin dil yapılarını “var-yok, evet-hayır” gibi iki yönlü değerlendirdiği görev biçimidir (Çetinkaya ve Şentürk, 2021). Öğrencinin işaretlemeye şans eseri doğru yanıt bulma özelliği yüksektir (Buck, 2001). Bu nedenle maddeler ve soru kökü arasında tutarlılığın olmasına özen gösterilmelidir. Bu görev biçiminin içeriği oluşturulurken öğrenci düzeyine göre, birbirinden bağımsız genel gerçekler (“Güneş, doğudan doğar.” vb.) ile anlık gerçeklere (“Yaşar’ın çantası turuncudur.” vb.) ilişkin tümcelerden, yeni öğrenilen sözcüklerden, dinlenen öyküde geçen karakterlere ilişkin tanımlamalardan, grafik veya görsel araçlardan yararlanılabilir. Bir diğer görev biçimi olan hata bulmada ise öğrenciden dinlediği metinde geçen anlam bütünlüğünü bozan dil yapılarını belirlemesi beklenmektedir. Bu görev biçimi; dinleme metnine gereksiz sözcük, bilgi, anlatım bozukluğu, yanlış anlamda sözcük kullanımı vb. eklenerek oluşturulmaktadır (Çetinkaya ve Şentürk, 2021). Dinleme metninde hata; çelişki, tutarsızlık, sözcük ve bilgi yanlışlığı vb. biçiminde yer alabilir. “Öğrenciler dinledikleri metinde olmayan ya da metnin içeriğine ilişkin yanlış tanımlanan bilgileri dinleme/izleme sürecine aktif biçimde katılarak anında geribildirimle düzeltebilir ya da duydukları her hata için kâğıda bir işaret koyabilirler” (Ur, 1992, s.80). Öğrenci yanıtlarını değerlendirmede kolaylık sağlaması açısından öğretmen ders öncesinde metindeki hataları içeren bir liste oluşturabilir.

5N1K olarak bilinen kısa yanıtı soru görev biçimine kısa ve net bir yanıtı olan sorular da dâhil edilebilir (Çetinkaya ve Şentürk, 2021). Kısa yanıtı soru görev biçiminde öğrenciden dinlediği metne ilişkin ve tek bir doğru yanıtı olan sesli soruya net biçimde kısa bir cevap vermesi beklenmektedir. Serbest çağrışım görev biçimi, içeriği dolayısıyla geleneksel uygulamalardan ayrılan görev biçimidir. Bu görev biçiminde öğrenci öncelikle dinleme metninin tamamını dinleyerek dinleme metninde geçen tümceler her birini sırasıyla ifade etmelidir (Çetinkaya ve Şentürk, 2021). Bu süreçte öğretmen öğrencinin ifadelerini değerlendirirken gözden kaçırmamak için ses kaydı alabilir. Öğrenci dinlediği metindeki her bir cümleyi sırasıyla ifade ederken öğretmen değerlendirme sürecini başlatmalıdır. Öğrencinin dinlediği metne ilişkin ifadelerini önem sırası, kaynak birim ve çağrışım sırasına göre puanlamalıdır. Önem sırası, metinde geçen ifadenin konuya olan katkısını belirtirken kaynak birim, dinleme metni tümcelerinin bağlam unsurlarına uygun biçimde ayrıştırılmasıyla elde edilir (Çetinkaya ve Şentürk, 2021). Çağrışım sırası ise öğrencinin dinleme metnindeki kaynak birimleri hangi sırada ifade ettiğini göstermektedir. Bu aşamada öğrencinin, dinlediği metne ilişkin önemli ifadeleri hangi düzeyde ve hangi sırada ifade ettiği ile kaç tane tümceyi hatırladığı belirlenmektedir. Öğrenci dinleme metninde geçen tümceleri birebir ifade edemeyebileceği için benzer anlamda ifade ettiği cümleler ilgili kaynak birimle ilişkilendirilerek puanlanmalıdır (Çetinkaya ve Şentürk, 2021). Bir diğer görev biçimi olan özetlemede öğrencinin dinlediği metnin ana düşüncesini belirten önemli bilgileri ifade etmesi gerekmektedir. Öğrenci öznel ifadeleri ve gereksiz ayrıntıları özete dâhil etmemelidir. Dinlediği metinde geçen önemli bilgileri ayırt etme becerisi temel düzeyden itibaren çeşitli uygulamalarla (soru aracılığıyla özet metin geliştirme, karmaşık düzende sunulan özet ifadelerini sıralama vb.) öğrencilere kazandırılmalıdır (Çetinkaya ve Şentürk, 2021). Özetlemede öğrenciden dinlediği metnin amacını kısa ve net tümcelerle gereksiz bilgilerden ayrıştırarak yeniden ifade etmesi beklenmektedir.

Dinleme/izleme görev biçimlerinden bir diğeri diktedir. Dikte görevinde öğrenciden dinlediği metni eş zamanlı olarak sesli veya yazılı ifade etmesi beklenmektedir. Dikte görev biçiminde öğrenci,

ses kaydı, video vb. aracılığıyla seslendirilen metni dinlemeli, dinlerken metnin tamamıyla ilgili olarak metinde belirtilen yönergelere uygun biçimde sözlü veya yazılı anlatımda bulunmalıdır (Brown, 2004). Öğretmen değerlendirmeyi, dikte görevi sonunda elde edilen, öğrencinin yazılı veya sözlü anlatımını içeren ifadelerin dinleme metnindeki uygunluğuna göre (yazım ve noktalama kuralları, sesletim vb.) yapmalıdır (Çetinkaya ve Şentürk, 2021). Dikte görevinde öğrenci doğru algıladığı sözcüğün yazım biçimini bilmediği için yanlış yazabilir veya dinlediği sözcüğü anlık olarak doğru biçimde seslendirebilir. Bu nedenle özen gösterilmiş bir telaffuzla seslendirilen dinleme metninden yararlanmaya, düzyazı yerine konuşma metni tercih etmeye dikkat edilmelidir (Çetinkaya ve Şentürk, 2021). Bu görev biçimi, öğrencilerin sözcük dağarcıklarını, üst düzey tümce kurma becerilerini olumlu yönde etkilemektedir. Dikte kullanılan dinleme metni öğrencilerin sınıf düzeylerine uygun, dilin zenginliklerini yansıtan nitelikte olmalıdır.

Bilgi aktarımı görev biçimi, öğrencinin dinlediği metinde geçen yönergeleri dikkatli biçimde uygulayarak doğru sonuca ulaşmasını gerektiren görevleri içermektedir. Bu görev biçiminin içeriği yol haritası, çizge ve çizelgelerle oluşturulabilir (Brown, 2004). Öğrencinin ilişkilendirme, yorumlama, değerlendirme, uygulama, yordama, çözümlenme becerilerinin gelişimine olanak tanımaktadır. Öğrenci dinlediği metindeki yönergeleri uygulayarak belirtilen işlemleri tamamlamalı ve bir sonuca ulaşarak ürün elde etmelidir (Çetinkaya ve Şentürk, 2021). Bilgi aktarımı, metin türlerini ayırt etme amacıyla farklı metin türleri (öykü- masal, çizgi roman- öykü vb.) arasında ilişkilendirmeye dayalı uygulamalarla da yapılandırılabilir. Öğretmen değerlendirmeyi, dinleme metninde geçen yönergelerin doğru uygulanma sayısına ve elde edilen ürünün uygunluğuna göre düzenlemelidir. Görev biçimlerinden bir diğeri görsel oluşturma yönergeleridir. Bu görev biçiminde öğrenciden dinlediği metinden hareketle yönergeleri uygulayarak görsel oluşturma beklenmektedir. Öğretmen değerlendirmeyi görselin kusursuzluğundan çok dinlediklerini eksiksiz biçimde uygulama yeterliğine göre düzenlemelidir (Çetinkaya ve Şentürk, 2021). Dinleme metninde kullanılan görselin içeriği sınıf düzeyine göre belirlenmelidir. Yer planları görev biçimi ise kütüphane, hayvanat bahçesi, müze, alışveriş merkezi, sokak vb. birçok yerin tanımlanmasıyla oluşturulabilir. Öğrenciden dinlediği yerle ilgili krokideki noktaları doğru biçimde belirlemesi beklenmektedir (Ur, 1992). Öğretmen değerlendirmeyi, öğrencinin dinlediği tanımlamalara ilişkin yerle ilgili kodlamalarına ve doğru sonuca ulaşma durumuna göre gerçekleştirmelidir. Kroki öğrenciye boş alanlar oluşturularak sunulmalı, öğrenci krokiyi kendi çizmemeli, yalnızca belirtilen bölümlere ilişkin dinlediği yönergelere göre işaretlemelerde bulunmalıdır. Bu özellik yer planlarını görsel oluşturma yönergelerinden ayırmaktadır. Yer planı görev biçiminin güçlük düzeyi öğrencilerin sınıf düzeyine göre ayarlanabilir (Çetinkaya ve Şentürk, 2021). Yer planı görev biçimi öğrencilerin dinlediklerini doğru kavrama, ayırt etme, değerlendirme, çözümlenme, ilişkilendirme becerilerini geliştirmeye olanak tanımaktadır.

Bir diğer görev biçimi ise grafiklerdir. Grafik görev biçimi, öğrencinin dinlediğini kavrama, ilişkilendirebilme, çözümlenme, yorumlama, tahmin etme, ayırt etme, seçme becerilerinin gelişmesine katkı sağlamaktadır (Ur, 1992; Çetinkaya ve Şentürk, 2021). Fiyat listeleri, üretim-tüketim oranları, akış şemaları vb. içerikte oluşturulabilir (Çetinkaya ve Şentürk, 2021). Öğrenciden dinlediği metinden yola çıkarak grafikte boş olan alanları tamamlaması beklenmektedir. Grafiğin türü, öge sayısı, dinleme metninin karmaşıklığı sınıf düzeyine göre ayarlanmalıdır (Çetinkaya ve Şentürk, 2021). Öğretmen grafikte oluşturulan çizime, doldurulan boşluklardaki ifadelerin doğruluğuna ve tamlığa göre puanlama yapabilir. Aile ağacı görev biçiminde ise dinleme metni akrabalık ilişkilerini tanımlayan bir içeriğe sahiptir. Öğrenciden aile tanıtımına ilişkin dinlediği tanımlamalardan yola çıkarak ağaçtaki boşluklara doğru kişilerin adlarını yazması beklenmektedir. Akriba ilişkileri karmaşık bir yapıya sahip olduğu için, metin duraklatılarak veya yinelemeli biçimde dinletilebilir (Çetinkaya ve Şentürk, 2021). Bu görev biçiminde dikkat edilmesi gereken nokta merkezi karakterin ağaçta belirtilmesidir (Ur, 1992). Değerlendirmede kolaylık sağlaması açısından öğretmen görev öncesinde ağaçtaki adların yerlerini belirlediği bir çizelge hazırlayabilir. Ağaçtaki adların sayısı, metnin karmaşıklık düzeyi, isimlerin liste hâlinde ağacın altında belirtilip belirtilmeme durumuna göre görevin güçlük düzeyi ayarlanabilir (Çetinkaya ve Şentürk, 2021).

Yapılandırılmış grid, yani ağ dizge olarak bilinen görev biçimi öğrencinin dinlediğini kavrama, ayırım yapma, sınıflandırma, ilişkilendirme, değerlendirme becerilerini geliştirmektedir. Bu görev

biçiminde dinleme metni belli bir yapıda sınıflandırılabilir ve bu unsurların özelliklerini içermektedir. Öğrenciden dinlediği metindeki bilgi öğelerini soru kökünde belirtilen yapıyı esas alarak sınıflandırması beklenmektedir (Çetinkaya ve Şentürk, 2021). Öğrenci dinlediği metinde geçen bilgi öğelerini ağ dizge olarak sunulan çizelgedeki yapıya göre sınıflandırmalıdır. Öğretmen değerlendirmeyi çizelgede doldurulan boşlukların belirtilen yapıya uygunluğuna göre değerlendirmelidir. Örneğin; bir kütüphanede yer alan altı kitaba ilişkin şu tanımlamalarda bulunulduğunda: kitap adı, yazar, kitap rengi ve bulunduğu kat. Burada söz konusu görev biçimi, bu özelliklerin verilen kitap adlarından hangisine ait olduğunu çizelgeye doğru biçimde yerleştirme vb. şeklinde gerçekleştirilebilir. Bir diğer görev biçimi olan tanılayıcı dallanmış ağaçta ise öğrenci dinlediği bilgi önermelerine doğru ve yanlış cevaplar vererek yalnızca bir çıkışa ulaşmalıdır. Tanılayıcı dallanmış ağaç birtakım (7-8 adet) doğru ya da yanlış bilgi önermelerinden oluşan bir görev biçimidir (Kocaarslan, 2012). Öğretmen görevde öğrencilerin ne yapacağı konusunda açıklamada bulunmalıdır. Uygulama öncesinde tanılayıcı dallanmış ağaçta yer alan bilgi örüntülerinin tamamı öğrencilere baştan sona dinletilmelidir. Ardından öğrencilere ilk önerme dinletilerek onların doğru veya yanlış yanıt vermesi sağlanmalı, öğrenciler verdiği yanıtta göre yönlendirilen ikinci önermeyi dinlemeli ve doğru veya yanlış yanıtta bulunarak çıkışa doğru ilerlemelidir. En son önermeye verilen doğru veya yanlış yanıtta göre yalnızca bir çıkışa ulaşmalıdır. Öğretmen öğrencilerin dinledikten sonra işaretlemeye bulunabilecekleri süreyi gözeterek önermeleri tekrarlayabilir. Öğretmen uygulamayı öğrencinin önermelere verdiği yanıtların ve çıkış kapısının doğru olup olmadığına göre puanlama yapmalıdır. Puanlama anahtarı değerlendirmede kolaylık sağlaması açısından görev öncesinde öğretmen tarafından hazırlanabilir. Tanılayıcı dallanmış ağaçta daha çok yanlışlığa düşülen konular tercih edilerek öğrencilerin bilgi örüntüleri netleştirilmektedir. Birbiriyle bağlantılı olan bilgi örüntüleri ağaçta genelden özele doğru düzenlenmelidir. Tanılayıcı dallanmış ağaç çizelgesi öğrencilerin dinlediği bilgi örüntülerini dinleme sırasına göre ağaca kendilerinin yazacağı biçimde boş olarak verilebileceği gibi, sınıf düzeyi gözetilerek bilgi örüntülerinin yazılı biçimde yer aldığı ağaç şeklinde dolu bir çizelge olarak da verilebilir.

Belirtilen görev biçimleri haricinde dinleme/izleme becerisini ölçme ve değerlendirme sürecinde tamamlayıcı değerlendirme türlerinden de yararlanılabilir. Bunlar; ürün seçki dosyası, kontrol listesi, proje, öz, akran ve küme değerlendirmedir. Ürün seçki dosyası, öğrencinin dinleme/izleme beceri gelişiminin süreç boyunca takip edilmesine olanak tanıyan görev biçimidir. Ürün seçki dosyası belli bir amaç ve bu amaca bağlı çeşitli hedef davranışlar çerçevesinde tasarlanmış görevleri içermektedir. Öğrencinin dönem boyunca dinleme/izleme becerisindeki hedef davranışlarını geliştirmeye katkı sağlayacak görevleri içeren dosyadır. Örneğin; dinlediğini anlamaya dönük görsel oluşturma yönergesinde elde edilen resimler, ağ dizge, aile ağacı, tanılayıcı dallanmış ağaç çizelgeleri, grafikler, ses kayıtları, video vb. görevlerden elde edilen ürünleri, bu ürünlere ilişkin öz değerlendirme, akran değerlendirme ve öğretmen değerlendirme formlarını içermektedir. Ürün seçki dosyasının amacı, içeriği ve kazanımları ile değerlendirme ölçütleri dönem başında öğrenci ile ayrıntılı biçimde paylaşılmalıdır (Çetinkaya ve Şentürk, 2021). Dinleme/izleme beceri gelişimini ortaya koyan dosyanın içeriği genellikle üç bölümden oluşmaktadır (Kumru, 2021). Sergileme dosyasında, öğrenci dinleme/izleme beceri yeterliğini ortaya koyan en güzel görev örneklerini listelemelidir. Çalışma dosyası, öğrencinin öğrenme öncesi ve öğrenme sonrası deneyimlerini karşılaştırdığı görevleri içermelidir. Değerlendirme dosyası ise puanlama yapılacak ürünlerin öğretmen veya öğrenci tarafından belirlendiği çalışmaları içermelidir. Öğretmen, ürün seçki dosyasını değerlendirme ölçütlerini başlangıçta öğrenciye bildirmelidir. Ürün seçki dosyasında yer alan amaca uygun görevlerin sınıflandırılarak (en iyi seçilen örnekler, çalışma kağıtları, çevrim içi görevler vb.) düzenli biçimde sunulması değerlendirmede kolaylık sağlar. Değerlendirme sürecinde dosyanın bütünlüğü, düzeni, hedef davranışları yansıtma durumu açısından oluşturulacak ölçütleri kapsayan kontrol listelerinden ve öğrenci ürün dosyası özet formundan (başlangıçtaki dosyaya ilişkin değerlendirmeler ile dosyanın son durumuna ilişkin değerlendirmeler) yararlanılabilir.

Kontrol listesi, öğrenciden ulaşması beklenen dinleme/izleme becerisi hedef davranışlarını ve bir görevden elde edilen ürünü değerlendirme ölçütlerini içeren listedir (Spandel ve Stiggins, 2010; Çetinkaya ve Şentürk, 2021). Kontrol listeleri, dinleme öncesine, dinleme sırasına ve dinleme sonrasına ilişkin hedef davranışlardan oluşabilir (Spandel ve Stiggins, 2010). Bununla birlikte öğretmen ve

öğrenciler tarafından kullanılarak yeterlik ve gelişim düzeyi belirlenebilir (Çetinkaya ve Şentürk, 2021). Proje görev biçimi ile öğrenciye dinleme/izleme becerisine ilişkin öğrenmelerini gerçek yaşamda uygulama olanağı tanınmaktadır. Proje; araştırma, iş birliği, problem çözme, zaman yönetimi, yaratıcı ürün tasarlama becerilerine katkı sağlar. Dinleme/izleme becerisine ilişkin proje konusu öğretmen ve öğrenci tarafından belirlenebilir (Çetinkaya ve Şentürk, 2021). Burada konunun belirlenmesinde; dinleme/izleme hedef davranışlarını karşılama durumu, uygulanabilirliği, araç gereç temini, öğrenmeye katkısı, öğrencilerin sınıf düzeyi, bireysel farklılıkları, ilgi ve dikkatlerini artırmaya uygunluğu gibi özelliklerin sağlanmasına özen gösterilmelidir (Şentürk, 2023). Proje görevi amaç belirleme, araştırma, çıkarımda bulunma, ürün oluşturma, sunma ve değerlendirme aşamalarından oluşmaktadır (Çetinkaya ve Şentürk, 2021). Öğretmenin belirlediği değerlendirme ölçütleri proje öncesinde öğrencilerle paylaşılmalıdır (Çetinkaya ve Şentürk, 2021). Projeyi değerlendirme sürecinde öğrencilerin proje sonunda yaptıkları sunumlardan, öz değerlendirme formlarından ve proje sürecinde tutmuş oldukları günlüklerden yararlanılabilir.

Öz değerlendirme, öğrencinin dinleme/izleme beceri gelişimini belli bir göreve ilişkin ölçütlerden yola çıkarak belirlediği değerlendirme biçimidir. Öz değerlendirme; günlük, form, anket, dereceli puanlama anahtarı, kontrol listesi vb. birçok biçimde uygulanabilir. Öz değerlendirme form içeriği öğrencinin dinleme türlerine ilişkin dinleme davranışlarından veya göreve ilişkin dinleme davranışlarından hareketle oluşturulabilir. Akran değerlendirme ise öğrencinin dinleme/izleme performansının arkadaşları tarafından görevin değerlendirme ölçütleri göz önünde bulundurularak ele alındığı görev biçimidir. Akran değerlendirme öğrencilerin ölçütlere hâkimiyetini artırdığı için öğrencilerin görevdeki performanslarının artmasına katkı sağlar. Küme değerlendirme ise iş birliği gerektiren görevlerde birden fazla grubun, dinleme/izleme performansı açısından belirli ölçütler dâhilinde birbirini değerlendirdiği görev biçimidir. Küme değerlendirme formu; görev paylaşımı, iletişim, sorumluluk, göreve ilişkin dinleme/izleme davranışları içeriğiyle oluşturulabilir. Bu görev biçimlerinde öğretmenin, değerlendirme ölçütlerinin hedef davranışı karşılmasına, öğrencilerin objektif biçimde değerlendirme yapmalarına, süre ve sınıf kontrolüne dikkat etmesi gerekir.

Bu araştırmada dinleme/izleme beceri alanına ilişkin etkinliklerdeki görev biçimlerini incelemek amacıyla ders kitapları ele alınmıştır. Ders kitapları, öğretim sürecinde öğretmenlerin yararlandıkları ana materyaldir. Bu araştırmada ders kitaplarındaki dinleme/izleme beceri alanına özgü görev biçimlerinin türsel dağılımları ve kullanım sıklıkları sınıf düzeyleri açısından incelenmiştir. Yeni Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nde de belirtildiği üzere görev biçimlerinin dil becerilerini edinmedeki rolü göz önünde bulundurulduğunda (MEB, 2024, s.299), ders kitaplarındaki görev biçimi türlerinin düzeye göre kullanım sıklıklarını belirlemek var olan şemayı belirleyerek düzenlemek açısından oldukça elzemdir. Araştırmanın alt problemleri aşağıda belirtilmiştir:

1. Dinleme/izlemeye özgü görev biçimleri nasıl sınıflandırılmalıdır?
2. Ders kitaplarındaki dinleme/izleme etkinlikleri hangi görevlerden oluşmaktadır?
3. Ders kitaplarında yer alan dinleme/izleme etkinliklerindeki görevlerin sınıf düzeylerine dağılımı nasıldır?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırmada betimsel tarama modelinden yararlanılmıştır. Betimsel tarama yöntemi, bireylerin olay veya olgularla ilgili görüşlerinin, tutumlarının alındığı, olay veya olguya ilgili betimsel bir görünümün ortaya koyulmaya çalışıldığı araştırmaları ifade etmektedir (Karakaya, 2012). Betimsel taramadan, olay, nesne, durumdaki düzeni, yapıyı ortaya koymak için yararlanılmaktadır (Cohen, Manion ve Morrison, 2007).

Türkçe ders kitaplarında yer alan etkinlikler, dinleme/izleme beceri alanına özgü görev biçimlerine ilişkin, araştırmacının alanyazın incelemeleriyle oluşturduğu sınıflandırma göz önünde bulundurularak karşılaştırmalı biçimde incelenmiştir (Ek-1). Bununla birlikte Türkçe ders kitaplarındaki dinleme/izleme beceri alanına ilişkin görev biçimlerinin hangi sınıf düzeyinde ne derece yoğunluk gösterdiği belirlenmiş ve görev biçimleri dağılımları açısından incelenerek konuyla ilgili önerilerde bulunulmuştur.

Veri Kaynakları

Araştırmanın veri kaynaklarını, 2020 yılı itibarıyla devlet okullarında yaygın biçimde okutulmakta olan ortaokul Türkçe ders kitapları oluşturmaktadır. Aşağıda künyesi belirtilen ders kitaplarının belirlenmesinde Tebliğler Dergisi'nde yayımlanan listede yer almak, en yaygın kullanılan ders araçları olmak, Eğitim Bilişim Ağı'nda (EBA) yayımlanmış olmak ölçütleri temel alınmıştır.

Tablo 1.

Araştırmanın Veri Kaynağını Oluşturan Ders Kitapları

Sınıf düzeyi	Kitabın adı	Yayın evi	Yazarlar	Yayın yılı
5.sınıf	Türkçe Ders Kitabı	Anıttepe Yayıncılık	Şule Çapraz Baran Elif Diren	2021
6. sınıf	Türkçe Ders Kitabı	Millî Eğitim Bakanlığı	Gülten Erek, Sabri Ceylan, Kadir Duru, Murat Pastutmaz	2021
7. sınıf	Türkçe Ders Kitabı	Millî Eğitim Bakanlığı	Tolga Kır, Emine Kıрман, Seda Yağız	2021
8. sınıf	Türkçe Ders Kitabı	Millî Eğitim Bakanlığı	Hilal Eselioğlu, Sıdıka Set, Ayşe Yücel	2021

Veri Toplama Aracı

Araştırmanın amacına uygun olarak ders kitaplarında yer alan dinleme/izleme etkinliklerindeki görevlerin türlerini belirlemek için araştırmacı tarafından beceriye özgü görev biçimlerinin listesi oluşturulmuştur. Veri kaynakları araştırmacı tarafından oluşturulan dinleme/izleme beceri alanına özgü görev biçimleri formu kullanılarak incelenmiştir. Araştırma süreci veri kaynaklarının incelenmesinden çözümlenmesine kadar titizlikle yürütülmüştür. Öncelikle araştırmacı tarafından alanyazında “görev, etkinlik biçimleri, soru türleri, dinleme/izleme becerisi görevleri” kavramlarına ilişkin incelemeler yapılmış ve görev biçimlerine ilişkin dinleme/izleme beceri alanına özgü görev biçimleri formu oluşturulmuştur. Değerlendirmede kullanılan dinleme/izleme beceri alanına özgü görev biçimleri formundaki görev biçimleri Valencia (1990), Paulson, Paulson ve Meyer (1991), Ur (1992), Buck (2001), Brown (2004), Spandel ve Stiggins (2010), Çepni (2011), Kocaarslan (2012), Field (2013), Mickelson ve Welch (2013), Cheng ve Fox (2017), Çetinkaya ve Şentürk (2021), Kumru (2021), Şentürk (2023) gibi araştırmacıların önerdiği görev biçimlerinin listelenmesiyle oluşturulmuştur. Dinleme/izleme beceri alanına özgü görev biçimleri formunda yer alan dinleme/izleme becerisine özgü görev biçimlerinin içeriği giriş bölümünde tanımlanmıştır. Bu form, dinleme/izleme becerisine özgü 25 adet görev biçiminden oluşmaktadır. Eğitimde ölçme ve değerlendirme alanında uzman üç akademisyenden dinleme/izleme beceri alanına özgü görev biçimleri formunda yer alan görev biçimlerine ilişkin görüş alınarak forma son şekli verilmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırmada veriler, doküman analizi yöntemiyle toplanmıştır. Araştırmanın veri kaynağı belge türündedir. Nitel araştırmalarda, “belge incelemesi, araştırılması amaçlanan olgu ya da olgulara ilişkin bilgi içeren yazılı araç gereçlerin çözümlenmesini kapsamakta ve tek başına bir veri toplama aracı olarak kullanılabilir” (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.217). Veri kaynağı olarak incelenen kitaplara EBA üzerinden ulaşılmıştır. Araştırmada alanyazında yer alan çeşitli kuram ve stratejilerden yararlanılarak dinleme/izleme beceri alanına özgü görev biçimleri formu oluşturulmuştur (*Ek-1*). Bu formda yer alan görev biçimlerinin dinleme/izleme beceri alanına uygunluğunu değerlendirmek ve forma son şeklini vermek amacıyla dinleme/izleme alanında uzman üç akademisyenden görüş alınmış ve forma son şekli verilmiştir. Veri toplama aracı olarak kullanılan dinleme/izleme beceri alanına özgü görev biçimleri formunda yer alan görev biçimleri göz önünde bulundurularak ders kitapları incelenmiş; ünite, metin, etkinlik sayıları ve türleri sayfa sayılarıyla birlikte araştırmacı tarafından forma not edilmiştir.

Verilerin Analizi

Bu araştırmada ders kitaplarındaki dinleme/izleme görev biçimlerinin kullanım sıklığına ilişkin karşılaştırmalı bir görünüm ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırmada içerik analizi ve betimsel istatistikten yararlanılmıştır. İçerik analizinde “temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır” (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.259). Ders kitaplarındaki etkinlikleri belli bir yapıya uygun biçimde tanımlanmış ve sınıflandırılmış görev biçimi türlerinden yararlanarak incelemek ve kullanım sıklıklarını değerlendirmek için bu çözümleme yöntemleri tercih edilmiştir. İlk aşamada dinleme/izleme becerisine özgü görev biçimi türlerini belirlemek amacıyla etkinlik incelemeleri dinleme/izleme beceri alanına özgü görev biçimleri formuna not edilmiştir. Ardından görev biçimlerinin sınıf düzeylerine göre kullanım sıklıkları karşılaştırılmıştır. Sınıf düzeyleri arasındaki görev biçimi kullanım sıklığını belirlemek amacıyla forma not edilen sonuçları derlemek, toplamak ve karşılaştırma yapabilmek için betimsel istatistikte SPSS programından yararlanılmıştır. Araştırmanın sorularından hareketle verileri çözümleme sürecinin detaylarına aşağıdaki bölümde yer verilmiştir.

Araştırmanın Birinci ve İkinci Alt Problemine İlişkin Verilerin Çözülmesi

Kuramcıların geliştirdikleri dinleme/izleme beceri alanına özgü görev biçimleri tespit edilerek, araştırmanın birinci alt problemi dâhilinde dinleme/izleme beceri alanına özgü görev biçimleri formu oluşturulmuştur.

Ders kitaplarında yer alan, dinleme/izleme becerisiyle ilgili etkinlikler araştırmanın ikinci alt problemi dâhilinde dinleme/izleme beceri alanına özgü görev biçimleri formu aracılığıyla incelenmiş; etkinlik sayıları, türleri, ünite ve sayfa sayısı bilgileri forma not edilmiştir.

Araştırmada kullanılan dinleme/izleme beceri alanına özgü görev biçimleri formu aracılığıyla sınıf düzeylerinin her birine özgü ders kitaplarındaki dinleme/izleme becerisine ilişkin görev biçimi türleri belirlendikten ve forma not etme işlemleri tamamlandıktan sonra çözümlenin doğruluğunu ve geçerliğini artırmak için etkinlikler bir diğer akademisyen tarafından araştırmacıdan bağımsız olarak incelenmiştir. Formdan elde edilen sonucun geçerliği ve güvenilirliğini artırmak ve tutarlığı sağlamak amacıyla Miles ve Huberman (1994) formülünden yararlanılmıştır (Baltacı, 2017). Miles ve Huberman (1994)'ın Güvenirlik= görüş birliği/(görüş birliği+ görüş birliği olmayan durumlar) x100 formülüne göre araştırmacıların kodlamalarındaki uyumun %97 olduğu belirlenmiştir. Miles ve Huberman (1994)'ın bu formülüne göre güvenirliliğin sağlanabilmesi için kodlayıcılar arasındaki uyumun en az %80 olması gerektiği belirtilmiştir (Baltacı, 2017). Eğitimde ölçme ve değerlendirme alanında uzman akademisyen tarafından görüş birliği olmayan etkinlikler değerlendirilmiştir. Değerlendirmede ortaya çıkan %3'lük farklı çözümleme eğitimde ölçme ve değerlendirme alanında uzman akademisyen ile birlikte değerlendirilerek bu konuda görüş birliği sağlanmıştır.

Dinleme/izleme becerisine özgü görev türlerinin kullanım sıklıklarını belirlemek amacıyla veriler SPSS programına aktarılmış ve birim sayıları (n), yüzdeleri (%) hesaplanmıştır.

Araştırmanın Üçüncü Alt Problemine İlişkin Verilerin Çözülmesi

Araştırmada dinleme/izleme becerisine özgü görev türlerinin dağılımında sınıf düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını belirlemek amacıyla z testi kullanılmıştır. Karşılaştırmalar her bir soru türü için sınıf düzeyine göre ikiye ayrılmış ve elde edilen z değeri, %5 hata payında 1,96 z değeri ile karşılaştırılmıştır.

Araştırma ve Yayın Etiği

Araştırma “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi”nde geçen tüm kurallara uygun biçimde yürütülmüştür. Yönergede yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” bölümünde geçen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Bulgular

Araştırmada elde edilen bulgulara, araştırmının alt problemlerinden hareketle bu bölümde yer verilmiştir.

Araştırmının Birinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

Araştırmının birinci alt problemi “Dinleme/izlemeye özgü görev biçimlerinin sınıflandırılması nasıl yapılmalıdır?” olarak belirlenmiştir. Bu probleme ilişkin sınıflandırmaya giriş bölümünde açıklamalı biçimde değinilmiştir. Bununla birlikte Türkçe ders kitaplarında yer alan dinleme/izleme becerisine ilişkin toplam etkinlik sayıları Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2.

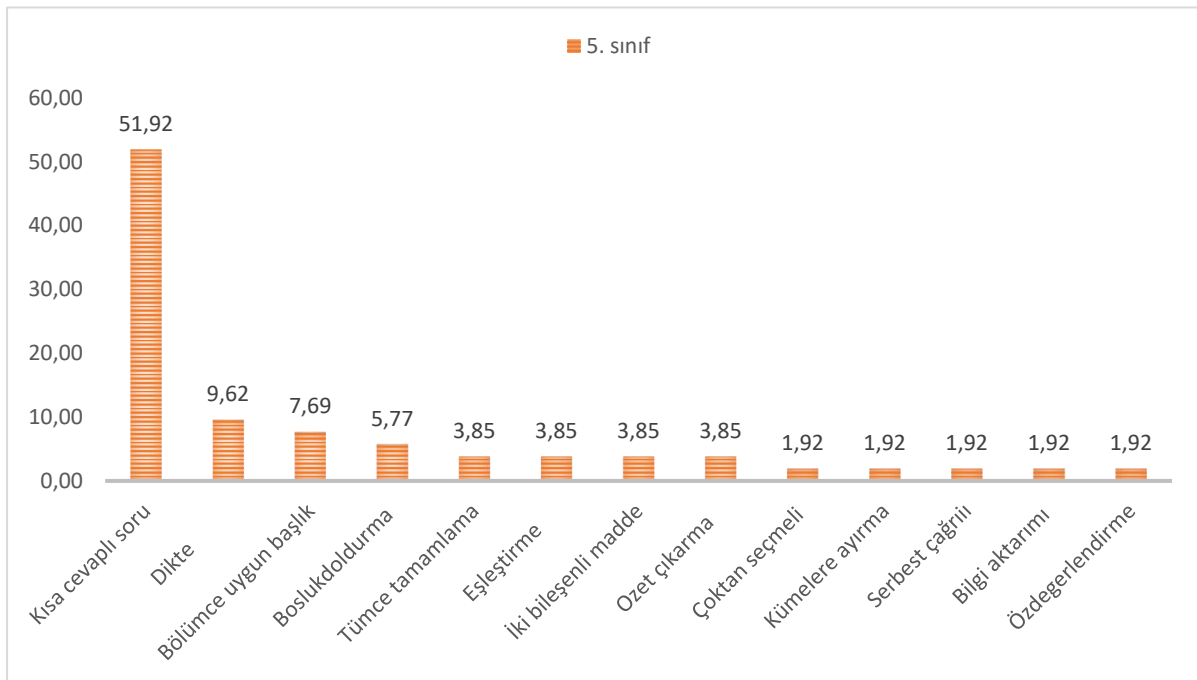
Kitaplardaki Dinleme/İzleme Becerisi Etkinliklerinin Dağılımı

Sınıf düzeyi	Beceri alanı	Etkinlik sayısı
5. sınıf	Dinleme/izleme	52
6. sınıf	Dinleme/izleme	25
7. sınıf	Dinleme/izleme	42
8. sınıf	Dinleme/izleme	39

Dinleme/izleme becerisine ilişkin görevlere en fazla 5. sınıfta, ardından 7. sınıf ve 8. sınıfta en az ise 6. sınıfta yer verildiği belirlenmiştir.

Araştırmının İkinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

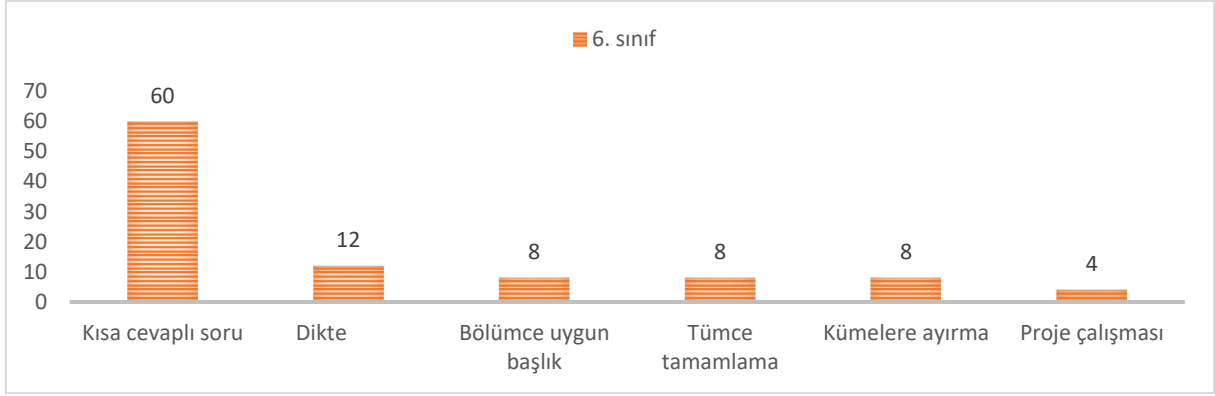
Bu bölümde dinleme/izleme becerisine özgü görev türlerinin sınıf düzeylerine göre dağılımına yer verilmiştir.

Şekil 1. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Dinleme/izleme Görev Türlerinin Dağılımı

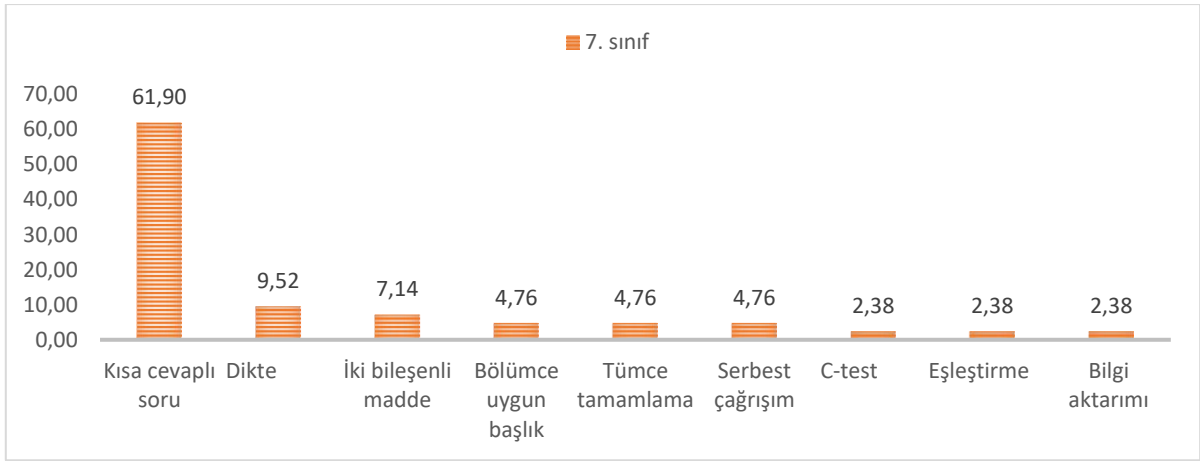
5. sınıf Türkçe ders kitabı incelendiğinde dinleme/izleme becerisine özgü görevlerden en fazla kısa cevaplı soruya yer verildiği, ardından sırasıyla dikte, bölümcelere uygun başlık oluşturma, boşluk doldurma, tümce tamamlama, eşleştirme soru türlerine yer verildiği belirlenmiştir.

Dinleme/İzleme Becerisine İlişkin Görev Biçimlerinin Türkçe Ders Kitaplarındaki Dağılımı

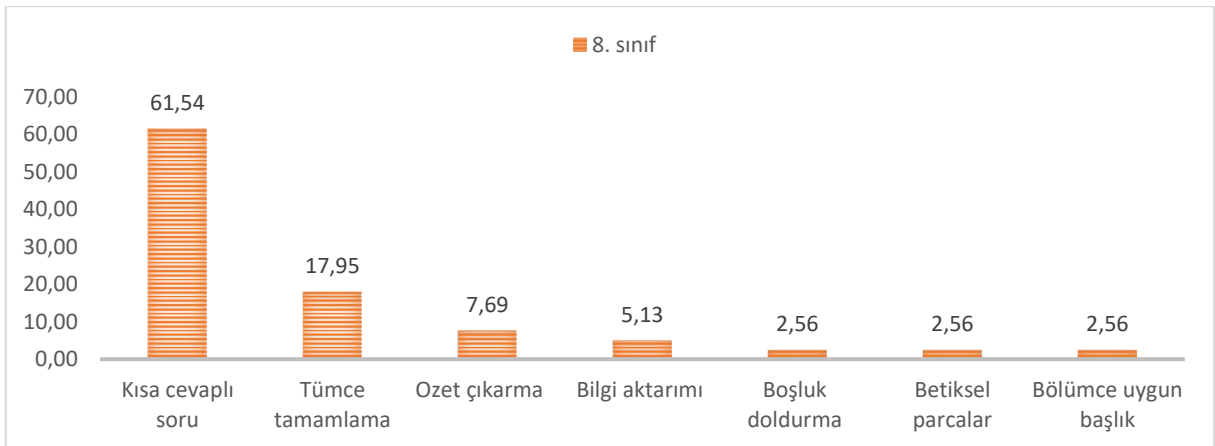
Şekil 2. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Dinleme/İzleme Görev Türlerinin Dağılımı

6. sınıf Türkçe ders kitabında dinleme/izleme becerisine özgü en çok kısa cevaplı soruya yer verildiği, ardından sırasıyla dikte, bölümcelere uygun başlık yazma, tümce tamamlama ve kümelere ayırma görev biçimlerine yer verildiği belirlenmiştir.

Şekil 3. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Dinleme/İzleme Görev Türlerinin Dağılımı

7. sınıf Türkçe ders kitabında da diğer sınıf düzeylerinde olduğu gibi dinleme/izleme becerisine özgü kısa cevaplı soru türü daha çok yer almıştır. Ardından sırasıyla dikte, iki bileşenli madde, bölümcelere uygun başlık oluşturma, tümce tamamlama görev biçimlerine yer verildiği belirlenmiştir.

Şekil 4. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Dinleme/İzleme Görev Türlerinin Dağılımı

8. sınıf Türkçe ders kitabında dinleme/izleme becerisine özgü kısa cevaplı soru, tümce tamamlama, özet çıkarma ve bilgi aktarımı görev biçimlerine daha çok yer verildiği belirlenmiştir.

Araştırmanın Üçüncü Alt Problemine İlişkin Bulgular

Türkçe ders kitaplarındaki dinleme/izleme görev biçimlerinin sınıf düzeylerine göre karşılaştırmalı inceleme sonuçları Tablo 3'te belirtilmiştir.

Tablo 3.

Dinleme/İzleme Becerisine Özgü Görev Biçimlerinin Sınıf Düzeylerine Göre Karşılaştırmalı Oranları

Görev biçimi	Sınıf	Soru	Etkinlik	Soru	Etkinlik	Oran A	Oran B	z
		sayısı (X _A)	sayısı (N _A)	sayısı (X _B)	sayısı (N _B)			
Çıkartmalı sorular	5 6	0	52	0	25	0.00	0.00	-
	5 7	0	52	0	42	0.00	0.00	-
	5 8	0	52	0	39	0.00	0.00	-
	6 7	0	25	0	42	0.00	0.00	-
	6 8	0	25	0	39	0.00	0.00	-
	7 8	0	42	0	39	0.00	0.00	-
Boşluk doldurma	5 6	3	52	0	25	0.06	0.00	1.78
	5 7	3	52	0	42	0.06	0.00	1.78
	5 8	3	52	1	39	0.06	0.03	0.78
	6 7	0	25	1	42	0.00	0.02	-1.01
	6 8	0	25	0	39	0.00	0.00	-
	7 8	0	42	0	39	0.00	0.00	-
C testi	5 6	0	52	1	25	0.00	0.04	-1.02
	5 7	0	52	1	42	0.00	0.02	-1.01
	5 8	0	52	0	39	0.00	0.00	-
	6 7	1	25	1	42	0.04	0.02	0.35
	6 8	1	25	0	39	0.04	0.00	1.02
	7 8	0	42	0	39	0.00	0.00	-
Gereksiz sözcükleri çıkartma	5 6	0	52	0	25	0.00	0.00	-
	5 7	0	52	0	42	0.00	0.00	-
	5 8	0	52	0	39	0.00	0.00	-
	6 7	0	25	0	42	0.00	0.00	-
	6 8	0	25	0	39	0.00	0.00	-
	7 8	0	42	0	39	0.00	0.00	-
Betiksel parçaları sıralama	5 6	0	52	0	25	0.00	0.00	-
	5 7	0	52	0	42	0.00	0.00	-
	5 8	0	52	1	39	0.00	0.03	-1.01
	6 7	0	25	0	42	0.00	0.00	-
	6 8	0	25	1	39	0.00	0.03	-1.01
	7 8	1	42	1	39	0.02	0.03	-0.05
Betiksel boşluk	5 6	0	52	0	25	0.00	0.00	-
	5 7	0	52	0	42	0.00	0.00	-
	5 8	0	52	0	39	0.00	0.00	-
	6 7	0	25	0	42	0.00	0.00	-
	6 8	0	25	0	39	0.00	0.00	-
	7 8	0	42	0	39	0.00	0.00	-

Dinleme/İzleme Becerisine İlişkin Görev Biçimlerinin Türkçe Ders Kitaplarındaki Dağılımı

Paragraflara uygun başlık yazma	5 6	4	52	2	25	0.08	0.08	-0.05
	5 7	4	52	2	42	0.08	0.05	0.59
	5 8	4	52	1	39	0.08	0.03	1.14
	6 7	2	25	2	42	0.08	0.05	0.51
	6 8	2	25	1	39	0.08	0.03	0.91
	7 8	2	42	1	39	0.05	0.03	0.53
Çoktan seçmeli	5 6	1	52	0	25	0.02	0.00	1.01
	5 7	1	52	0	42	0.02	0.00	1.01
	5 8	1	52	0	39	0.02	0.00	1.01
	6 7	0	25	0	42	0.00	0.00	-
	6 8	0	25	0	39	0.00	0.00	-
	7 8	0	42	0	39	0.00	0.00	-
Tümce tamamlama	5 6	2	52	2	25	0.04	0.08	-0.69
	5 7	2	52	2	42	0.04	0.05	-0.22
	5 8	2	52	7	39	0.04	0.18	-2.11*
	6 7	2	25	2	42	0.08	0.05	0.51
	6 8	2	25	7	39	0.08	0.18	-1.21
	7 8	2	42	7	39	0.05	0.18	-1.89
Eşleştirme	5 6	2	52	9	25	0.04	0.36	-3.23*
	5 7	2	52	1	42	0.04	0.02	0.41
	5 8	2	52	0	39	0.04	0.00	1.44
	6 7	0	25	1	42	0.00	0.02	-1.01
	6 8	0	25	0	39	0.00	0.00	-
	7 8	1	42	0	39	0.02	0.00	1.01
Kümelere ayırma	5 6	1	52	2	25	0.02	0.08	-1.06
	5 7	1	52	0	42	0.02	0.00	1.01
	5 8	1	52	0	39	0.02	0.00	1.01
	6 7	2	25	0	42	0.08	0.00	1.47
	6 8	2	25	0	39	0.08	0.00	1.47
	7 8	0	42	0	39	0.00	0.00	-
İki bileşenli madde	5 6	2	52	0	25	0.04	0.00	1.44
	5 7	2	52	3	42	0.04	0.07	-0.69
	5 8	2	52	0	39	0.04	0.00	1.44
	6 7	0	25	3	42	0.00	0.07	-1.80
	6 8	0	25	0	39	0.00	0.00	-
	7 8	3	42	0	39	0.07	0.00	1.80
Hata bulma	5 6	0	52	0	25	0.00	0.00	-
	5 7	0	52	0	42	0.00	0.00	-
	5 8	0	52	0	39	0.00	0.00	-
	6 7	0	25	0	42	0.00	0.00	-
	6 8	0	25	0	39	0.00	0.00	-
	7 8	0	42	0	39	0.00	0.00	-
Kısa yanıtli soru	5 6	27	52	53	15	0.52	1.00	-6.94*
	5 7	27	52	69	26	0.52	0.62	-0.98
	5 8	27	52	62	24	0.52	0.62	-0.92
	6 7	25	25	69	26	1.00	0.62	5.08*
	6 8	25	25	62	24	1.00	0.62	4.94*
	7 8	26	42	2	24	0.62	0.62	0.03

Serbest çağrışım	5 6	1	52	0	25	0.02	0.00	1.01
	5 7	1	52	2	42	0.02	0.05	-0.75
	5 8	1	52	0	39	0.02	0.00	1.01
	6 7	0	25	2	42	0.00	0.05	-1.45
	6 8	0	25	0	39	0.00	0.00	-
	7 8	2	42	0	39	0.05	0.00	1.45
Özet çıkarma	5 6	2	52	0	25	0.04	0.00	1.44
	5 7	2	52	0	42	0.04	0.00	1.44
	5 8	2	52	3	39	0.04	0.08	-0.76
	6 7	0	25	0	42	0.00	0.00	-
	6 8	0	25	3	39	0.00	0.08	-1.80
	7 8	0	42	3	39	0.00	0.08	-1.80
Bilgi aktarımı	5 6	1	52	0	25	0.02	0.00	1.01
	5 7	1	52	1	42	0.02	0.02	-0.15
	5 8	1	52	2	39	0.02	0.05	-0.80
	6 7	0	25	1	42	0.00	0.02	-1.01
	6 8	0	25	2	39	0.00	0.05	-1.45
	7 8	1	42	2	39	0.02	0.05	-0.65
Dikte	5 6	5	52	3	25	0.10	0.12	-0.31
	5 7	5	52	4	42	0.10	0.10	0.02
	5 8	5	52	0	39	0.10	0.00	2.35*
	6 7	3	25	4	42	0.12	0.10	0.31
	6 8	3	25	0	39	0.12	0.00	1.85
	7 8	4	42	0	39	0.10	0.00	2.10*
Proje çalışması	5 6	0	52	1	25	0.00	0.04	-1.02
	5 7	0	52	0	42	0.00	0.00	-
	5 8	0	52	0	39	0.00	0.00	-
	6 7	1	25	0	42	0.04	0.00	1.02
	6 8	1	25	0	39	0.04	0.00	1.02
	7 8	0	42	0	39	0.00	0.00	-
Ağ dizge	5 6	0	52	0	25	0.00	0.00	-
	5 7	0	52	0	42	0.00	0.00	-
	5 8	0	52	0	39	0.00	0.00	-
	6 7	0	25	0	42	0.00	0.00	-
	6 8	0	25	0	39	0.00	0.00	-
	7 8	0	42	0	39	0.00	0.00	-
Tanılayıcı dallanmış ağaç	5 6	0	52	0	25	0.00	0.00	-
	5 7	0	52	0	42	0.00	0.00	-
	5 8	0	52	0	39	0.00	0.00	-
	6 7	0	25	0	42	0.00	0.00	-
	6 8	0	25	0	39	0.00	0.00	-
	7 8	0	42	0	39	0.00	0.00	-
Denetim dizelgesi	5 6	0	52	0	25	0.00	0.00	-
	5 7	0	52	0	42	0.00	0.00	-
	5 8	0	52	0	39	0.00	0.00	-
	6 7	0	25	0	42	0.00	0.00	-
	6 8	0	25	0	39	0.00	0.00	-
	7 8	0	42	0	39	0.00	0.00	-

Dinleme/İzleme Becerisine İlişkin Görev Biçimlerinin Türkçe Ders Kitaplarındaki Dağılımı

Akran/ küme değerlendirme	5	6	0	52	0	25	0.00	0.00	-
	5	7	0	52	0	42	0.00	0.00	-
	5	8	0	52	0	39	0.00	0.00	-
	6	7	0	25	0	42	0.00	0.00	-
	6	8	0	25	0	39	0.00	0.00	-
	7	8	0	42	0	39	0.00	0.00	-
Ürün seçki dosyası	5	6	0	52	0	25	0.00	0.00	-
	5	7	0	52	0	42	0.00	0.00	-
	5	8	0	52	0	39	0.00	0.00	-
	6	7	0	25	0	42	0.00	0.00	-
	6	8	0	25	0	39	0.00	0.00	-
	7	8	0	42	0	39	0.00	0.00	-
Öz değerlendirme	5	6	1	52	0	25	0.02	0.00	1.01
	5	7	1	52	0	42	0.02	0.00	1.01
	5	8	1	52	0	39	0.02	0.00	1.01
	6	7	0	25	0	42	0.00	0.00	-
	6	8	0	25	0	39	0.00	0.00	-
	7	8	0	42	0	39	0.00	0.00	-

* $z < -1.96$. $z > 1.96$

Türkçe ders kitaplarındaki dinleme/izleme becerisi görev biçimleri sınıf düzeylerine göre karşılaştırıldığında, 5. sınıf ve 6. sınıf ders kitaplarında kısa yanıtli soru ile eşleştirme görev biçimlerinde 6. sınıf lehine anlamlı bir farklılık olduğu ($z < -1.96$) görülmüştür. 5. sınıf ve 8. sınıf arasında tümce tamamlama görev biçiminde 8. sınıf lehine ($z < -1.96$) anlamlı bir fark olduğu belirlenirken dikte görev biçiminde ise 5. sınıf lehine anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir ($z > 1.96$). 6, 7 ve 8. sınıflar arasında kısa yanıtli soru görev biçiminde 6. sınıf lehine anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur. 7. ve 8. sınıflar arasında ise dikte görev biçiminde 8. sınıf lehine anlamlı bir fark olduğu görülmüştür.

Tartışma ve Sonuç

Araştırmada, Türkçe ders kitaplarında dinleme/izlemeye ilişkin etkinliklere en fazla 5. sınıf düzeyinde ($n=52$) en az ise 6. sınıf düzeyinde ($n=25$) yer verildiği görülmüştür. Bu beceriye özgü görev biçimi çeşitliliğinin zayıf kaldığı, başta kısa yanıtli soru, dikte ve tümce tamamlama olmak üzere anlama ve kavrama düzeyi kapsamında benzer görevlerin her sınıf düzeyinde tekrarlandığı tespit edilmiştir. Her ders kitabındaki en sık kullanılan görev biçimi ve düzeyinin benzer oluşu beceri alanına özgü yeni görev biçimlerine gereksinim olduğunu göstermektedir. Alanyazında dinleme/izleme ve konuşma beceri alanları değerlendirmede materyal eksikliği olan alanlar olarak anılmıştır (Doğan, 2010; Vijayakumar ve Karthikeyan, 2020; Bourdeaud’Hui, Aesaert ve Braak, 2021). Son dönemde yapılan zengin içeriğe sahip etkinlik geliştirme çalışmalarının (Doğan, 2010; Lüle Mert, 2014; Aytan, 2022; Benzer, 2023) ders kitaplarına yansımadağı görülmüştür. Konuyla ilgili bu araştırmada geniş kapsamlı bir araştırma yapılmış, alanyazında var olan dinleme/izleme beceri alanına ilişkin çeşitli türde görev biçimleri sınıflandırılmış ve görev biçimlerinin değerlendirme süreçleriyle ilgili açıklamalara yer verilmiştir. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli’nde de dinleme/izleme beceri alanına özgü görevler belirtilmiştir. Ek olarak bu araştırmada ortaya koyulan ders kitaplarındaki görevlere ilişkin görünüm, yeni öğretim programına uygun biçimde hazırlanacak olan ders kitaplarının içeriğinde yer verilecek dinleme/izleme beceri alanı etkinlikleri için yol göstericidir.

Araştırmada 5 ve 6. sınıflarda en fazla kısa cevapli soruya ve dikte görev biçimine, 7. sınıfta kısa cevapli soru, dikte ve iki bileşenli madde görev biçimine, 8. sınıfta ise kısa cevapli soru, tümce tamamlama ve özet çıkarma görev biçimine yer verildiği tespit edilmiştir. Ders kitaplarında yer alan dinleme metnini anlama ve kavramaya dönük kısa cevapli soru ile dikte görev biçimleri, tüm sınıf düzeylerinde sıklıkla kullanılan görev biçimleri olarak belirlenmiştir. Kısa cevapli sorunun sırasıyla 7, 8, 6 ve 5. sınıflarda kullanıldığı, tümce tamamlama görev biçiminin ise sırasıyla 8, 6, 7 ve 5. sınıflarda

kullanıldığı görülmüştür. Dikte görev biçiminin ise sırasıyla 6, 5 ve 7. sınıflarda kullanıldığı tespit edilmiştir. Saragih (2022) tarafından yapılan çalışmada dikte uygulamalarının öğrencilere dinleme/izlemeyi öğretmede çok yararlı olduğu ortaya koyulmuştur. Çalışmada diktenin öğrencilerin dinleme/izleme becerisini geliştirebileceği, özgüven ve motivasyonlarını artırabileceği ve öğrencilerin telaffuzları ayrıntılı biçimde anlamalarını sağlayabileceği vurgulanmıştır. Diktenin dinleme/izleme beceri gelişimine etkisini araştıran bir diğer çalışmada İden ve Wibowo (2023) dil öğretim sürecinde öğrencilerin yazma ve dinleme/izleme becerisini geliştirmede dikte görev biçiminden yararlanmışlardır. Çalışma sonucunda dikte görev biçiminin öğrencilerin yazma ve dinleme/izleme becerisini önemli ölçüde geliştirdiği belirlenmiştir. Yine Shafara ve Zuhriyah (2024) tarafından yapılan çalışmada diktenin kelime öğretiminde etkili bir görev biçimi olduğu vurgulanmıştır. Bir diğer araştırmada Agustiani ve Yulia (2020) dikte görev biçiminin öğrencilerin dinlediğini anlama becerilerini geliştirdiğini tespit etmiştir. Ancak tüm bu gelişimlerin gözlemlenebilmesi için öğretmenin dikte görevinin uygulanma aşamalarını farkındalıkla yürütmesi gerekmektedir. Alanyazında öğretmenlerin öğrencilerin dinleme/izleme becerisini daha çok açık uçlu soru, çoktan seçmeli test ve kısa cevaplı soru türleriyle değerlendirdiği, öğretmenlerin Türkçe dersi öğretim programı ve kitaplardaki ölçme ve değerlendirme araçlarının çoğunu kullanmadığı, öğrenme alanlarına göre ayrı ayrı puanlama yapmadığı belirtilmiştir (Deniz ve Dinçel, 2019; Dölek ve Demirel, 2022). Ders kitaplarının içeriğinin çeşitli türde nitelikli görev biçimleriyle düzenlenmesi öğretmenlerin tutum ve değerlendirme uygulamalarının değişmesine katkı sağlayabilir.

Dinleme/izleme becerisine ilişkin görevlerde sıklıkla yer verilen bir diğer görev biçimi dinleme metninden hareketle oluşturulan kısa yanıtı sorudur. Karaca (2004) kısa cevaplı soru, çoktan seçmeli ve iki bileşenli madde görevlerinden kısa cevaplı sorunun daha güvenilir ölçme sağladığını ortaya koymuştur. Ancak ders kitaplarında benzer nitelikte yineleyen görev biçimlerine yer verilmesi öğrencinin beceri gelişimini ve öğretmenin öğrenci performansına ilişkin değerlendirmelerini olumsuz yönde etkileyebilir. Ders kitaplarında dinleme/izleme becerisine ilişkin öğrenme çıktıları ve kazanımlar, sınıf düzeyi, öğrenci ilgi ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak yapıcı görevlere yer verilmelidir. Öte yandan soru içeriklerinin yalnızca dinlediğini anlamayı değerlendirme odaklı olmaması, dinleme sırası ve sonrası içinde çeşitli türde görevlerden yararlanılması gerektiği tespit edilmiştir. Bu araştırmada ders kitaplarında dinleme sırasına ilişkin sıklıkla yer verilen kısa yanıtı soru, açık uçlu soru, tümce tamamlama, dikte, boşluk doldurma, iki bileşenli madde vb. görevlerden çok dinlemeyi algılama, çözümlenme, değerlendirme, bulma, yeniden düzenleme, dinlediklerinden hareketle çözüm üretme ve iş birliği gerektiren uygulama görevlerine ağırlık verilmesi, soruların içerik yapılarının daha bilinçli oluşturulması gerektiği ön plana çıkmıştır. Ders kitaplarındaki dinleme/izleme etkinliklerinde öğrenciler bilişsel açıdan dinleme metninde geçen kavramları bulmaya ve anlama ulaşmaya çalışmaktadırlar. Oysa dinleme/izleme becerisine ilişkin algılamada ve duymada sorun yaşayan öğrenciler için ürün oluşturmak amacıyla bir proje ekibi kurma, dinlediklerinden hareketle yemek tarifini uygulama, krokiye göre ifade edilen yönergeleri uygulayarak konuma ulaşma ya da dinlediği yönergelerden hareketle tanıyıcı ağacın dalları arasında seçimlerde bulunarak yalnızca bir çıkışa ulaşma gibi uygulamalar öğrencilerin çeşitli dinleme/izleme davranışlarını edinmelerine ve geliştirmelerine olanak tanır. Konuyla ilgili Xu (2024) dinleme etkinliklerinin öğrenci odaklı ve öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılar nitelikte ve çeşitli türde olması gerektiğini vurgulamıştır. Bu konuda Türkçe ders kitaplarında örnek olay videoları, önceki öğrenilen sözcüklere ilişkin gelişimi gözlemlenmek adına kelimelerin doğru biçimde kullanılıp kullanılmadığını belirlemeye dönük sözcük öğretimi ses kayıtları vb. uygulamalardan yararlanılabilir.

Araştırmada ders kitaplarında yer alan dinleme/izleme becerisine ilişkin görevler incelendiğinde sınıf düzeylerine göre nitelik ve çeşitlilik açısından anlamlı bir fark görülmemiştir. Tüm sınıf düzeylerinde dinleme/izleme görev biçimleri açısından kısa cevaplı soru, tümce tamamlama ve dikte görevleri sürekli tekrarlandığı, kümeler ayırma, eşleştirme, bilgi aktarımı, başlık oluşturma görevlerinin ise nadir olarak kullanıldığı görülmüştür. Bu görevlerin işlevleri içerik yapısı gereği anlama, kavrama, ayırt etme, seçme gibi alt bilişsel düzeyi geliştirmeye dönüktür. Araştırma sonucunda ders kitaplarındaki dinleme/izleme becerisine ilişkin görevlerde üretme, birleştirme, yapılandırma, problem çözme gibi üst bilişsel süreçlere hitap eden görevlere ihtiyaç olduğu ortaya çıkmıştır. Proje, yer planları,

grafik, betiksel parçaları sıralama, ağ dizge, gereksiz sözcükleri çıkartma, hata bulma, ürün seçki dosyası, çıkartmalı soru, akran ve küme çalışmaları bu görevlerden birkaçıdır. Görev çeşitliliği konusunda farklı sonuca ulaşılan bir çalışmada Al- Janaydeh ve Deif (2021) inceledikleri dil öğretim kitabında dinleme etkinliklerinde çeşitli görevlere yer verildiği, bu çeşitliliğin öğrencilerin dil yeterliklerini geliştirmeye yardımcı olduğu vurgulanmıştır. Türkçe ders kitapları da dinleme/izleme becerisi etkinlikleri açısından bu çalışmada yer alan görev biçimleri ile yeni öğretim programında yer alan görev ve öğrenme çıktıları göz önünde bulundurularak sınıf düzeylerine göre çeşitli görevlerle geliştirilebilir.

Dinleme, öğrenciyi hayata hazırlayan en temel beceriler arasındadır. Etkili iletişimde öncelik bireyin dinleme/izleme beceri yeterliğidir. Öğrencinin gerçek yaşamda dinleme/izleme performansını artırabilmesi ve gelişimini gözlemleyebilmesi için çeşitli görevlerle karşılaştırılması gerekir. Araştırmada dinleme/izleme becerisine ilişkin görevlerin her kademede tek düze ve amaçsızca birbirini tekrarlayan yapıda oluşturulduğu görülmüştür. Bu sonuca sınıf düzeylerine yönelik etkinlikler arasında herhangi bir düzey farklılığının olmaması, etkinliklerle geliştirilmesi hedeflenen dinleme davranışı arasında bir bağlantı kurulmaması, her temadaki dinleme metni ve görevlerin işleniş biçiminin aynı sıralamayla devam etmesiyle ulaşılmıştır. Her kademeye özgü öğrenme çıktıları ve kazanımları farklı olduğu için soru çeşitliliğinin, bilişsel düzeyinin, amacının ve yapısının farklı olması gerekir. Aynı zamanda bu beceriye özgü görevlerin de iletişimi geliştiren yapıda ve çeşitli türde oluşturulmasına özen gösterilmelidir. Konuyla ilgili Hsu (2024) çeşitli dinleme etkinlikleriyle ve etkili öğretmen-öğrenci, öğrenci-öğrenci etkileşimi ile iş birliği sağlandığında öğrencilerin dinleme yeterliğinin önemli ölçüde artırılabilir ve dil becerilerinin kapsamlı biçimde geliştirilebileceğini ortaya koymuştur. Türkçe ders kitaplarında dinleme/izleme etkinlikleri için daha fazla etkileşim düzeyi yüksek görevlere yer verilebilir. Cümleleri karmaşık sırada dinletilen diyalogun düzenlenmesi, dinleme güçlüğü yaşayan bir gencin yaşadığı problemlerle nasıl başa çıkabileceğine ilişkin örnek olay durumlarının canlandırılması, yanlış anlama odaklı örnek durumlara çözümler üretilmesi, görsel oluşturma yönergesiyle yapılan görsellerin sergisi vb. uygulamalara yer verilebilir. Zambrano, Pita ve Duenas (2024) dinleme etkinlikleri üzerine öğrenci merkezli bir yaklaşımla günlük yaşamla ilgili uygulamalı biçimde iletişim becerilerini geliştirmeye dönük ilgi çekici etkinlikler birleştirildiğinde öğrencinin derse katılımı ve motivasyonunun olumlu yönde etkilendiğini belirtmiştir. Türkçe ders kitaplarındaki görev biçimlerinde de öğrencilerin sınıf ve yaş düzeylerine uygun günlük yaşam örneklerinden yararlanılması davranış değişikliği sağlamada ve kalıcı öğrenmede etkili olabilir.

Sonuç olarak ders kitaplarında yer alan görevlerin türleri çeşitlendirildiğinde farklı bilişsel becerilerin gelişmesine imkân sağlanabilir. Çünkü dil öğretiminde temel kaynak olarak kullanılan ders kitaplarında yer verilen görevlerin beceri alanını karşılama düzeyi ve çeşitliliği öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve psikolojik gelişmelerini, en önemlisi de dili etkili biçimde kullanmalarını etkilemektedir. Belirtildiği üzere birbirini tekrarlayan yapıda, düzey dikkate alınmaksızın oluşturulan dinleme/izleme etkinlikleri öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarını karşılama konusunda yeterliğe sahip görünmemektedir. Ders kitaplarında dinleme/izleme becerisi açısından sınıf düzeylerine göre sıklıkla kullanılan görev biçimleri bu çalışmada belirlenmiştir. Ancak sıklıkla uygulanmakta olan görevlerin tercih edilme nedenleri ya da hangi görevlerin hangi düzeyler için daha işlevsel olabileceği, görevlerin güvenilir sonuçlara ulaşmadaki elverişliliği gibi çalışmalara da ihtiyaç olduğu belirtilebilir. Bu açıdan araştırma sonuçlarından hareketle aşağıda birtakım önerilere yer verilmiştir. Ders kitaplarında sıklıkla yer verilen kısa cevaplı sorunun öğretimdeki etkisini araştıran fazla bir çalışma olmadığı görülmüştür, bu ve diğer görev biçimlerinin dinleme/izleme becerisinin gelişmesine etkileri araştırmacılar tarafından uygulamalı biçimde incelenebilir.

Öneriler

- Dinleme/izleme becerisinin tüm aşamaları (öncesi, sırası ve sonrası) ile psikolojik, duyuşsal ve bilişsel becerilerin tüm aşamalarına uygun, sınıf düzeyi dikkate alınarak belli bir amaç dâhilinde görev biçimleri oluşturmak ve çeşitlendirmek öğrencilerin dil kullanımlarını geliştirecektir.
- Ders kitabı hazırlık sürecinde görevlerin, dil becerilerine dengeli dağılma, yeterli çeşitliliğe sahip olma, sınıf düzeyleri arasında nitelik farkı bulundurma vb. açılardan kontrolü sağlanabilir.

- Dinleme/izleme becerisine ilişkin psikolojik veya fiziksel engeli olan öğrencilerin düzeyine, ilgi ve ihtiyaçlarına uygun görevlerle sürecin takibi sağlanabilir.
- Dinleme/izleme becerisinde öz değerlendirme, ürün seçki dosyası gibi tamamlayıcı değerlendirme görevlerine de yer verilmeli, temel sınıf düzeyinden itibaren öğrencilerin beceriye ilişkin kazanımları gözlenmeli ve bu yönde yetersiz görülen noktalar tamamlanarak ilerlenmelidir.
- Ders kitaplarındaki görev biçimlerinin aynı türde ve düzeyde olmaması gerekir. İçerik yapıları ve uygulanma biçimleri düzeylere ve kazanımlara/öğrenme çıktılarına göre farklı biçimde oluşturulabilir.

Araştırma ve Yayın Etiği

Araştırma “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi”nde geçen tüm kurallara uygun biçimde yürütülmüştür. Yönergede yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” bölümünde geçen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Yazarların Katkı Oranı

Bu çalışma, yazar tarafından hazırlanmıştır.

Çıkar Çatışması

Araştırmada çıkar çatışmasına sebebiyet verecek durum ve ilişkiler söz konusu değildir.

Kaynaklar

- Agustiani, M. ve Yulia, H. (2018). Running dictation technique and learning motivation: Their effects on students' listening comprehension achievement. *The Journal of English Literacy Education*, 5(2), 77-82.
- Al- Janaydeh, A. ve Deif, M.İ. (2021). Listening activities in EFL Textbooks: An analytical study. *International Journal of Linguistics, Literature and Translation*, 4(5), 219-225.
- Aytan, T. (2022). *Etkinliklerle dinleme eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1-15.
- Baran, Ş. ve Diren, E. (2021). *5. sınıf Türkçe ders kitabı*. Ankara: Anıtepe Yayınları.
- Benzer, A. (2023). *Çocuklar için dinleme etkinlikleri*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Bourdeaud'hui, H., Aesaert, K. ve van Braak, J. (2021). Exploring the relationship between metacognitive awareness, motivation, and L1 students' critical listening skills. *The Journal of Educational Research*, 114(1), 40-51.
- Brown, H.D. (2004). *Language assesment: Principles and classroom practises*. White Plains, NY: Pearson Education.
- Buck, G. (2001). *Assessing listening*. Cambridge: Cambridge University.
- Cheng, L. ve Fox, J. (2017). *Assessment in the language classroom*. New York: Palgrave Macmillan.
- Cohen, L., Manion, L. ve Morrison, K. (2007). *Research methods in education*. London and New York, NY: Routledge Falmer.
- Çarkıt, C. (2019). 2018 Türkçe dersi öğretim programı bağlamında hazırlanan ortaokul Türkçe ders kitaplarına yönelik öğretmen görüşleri. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(17), 22-34.
- Çepni, S. (2011). *Performansların değerlendirilmesi*. E. Karip (Ed.), *Ölçme ve değerlendirme içinde* (s. 233-292). Ankara: Pegem Yayınları.
- Çetinkaya, G. ve Şentürk, R. (2021). Dinleme eğitiminde ölçme ve değerlendirme. N. Bayat (Ed.), *Dinleme ve eğitimi içinde* (s. 313- 363). Ankara: Anı Yayınları.
- Çetinkaya, G. ve Yolcusoy, Ö. (2020). Okuduğunu anlamayı değerlendirmeye dönük ölçünleştirilmiş görev biçimleri: Yabancılar Türkçe öğretimi ders kitapları üzerine karşılaştırmalı bir inceleme. *HAYEF: Journal of Education*, 17(2), 176-198.
- Deniz, K. ve Keray Dinçel, B. (2019). Türkçe öğretmenlerinin anlama becerilerinde ölçme ve değerlendirmeye yönelik görüşleri. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(1), 28-64.
- Doğan, Y. (2010). Dinleme becerisini geliştirmede etkinliklerden yararlanma. *TÜBAR XXVII*, 264-274.

- Doğan, Y. (2012). *Dinleme eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Dölek, O. ve Demirel, A. (2022). Dinleme becerisine ve bu becerinin ölçme-değerlendirmesine ilişkin Türkçe öğretmenlerinin görüş ve yaklaşımları. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 28, 36-53.
- Erek, G., Ceylan, S., Duru, K. ve Pastutmaz, M. (2021). *6. sınıf Türkçe ders kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Eselioğlu, H., Set, S. ve Yücel, A. (2021). *8. sınıf Türkçe ders kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Field, J. (2013). Cognitive validity. Geranpayeh, A. ve Taylor, L. (Eds.), In *Examining listening* (pp. 77-151). Cambridge: Cambridge University.
- Hsu, H.Y. (2024). An analysis of the effectiveness of listening activities in improving English learning/reading (L2 Language-English). *SHS Web of Conferances 200(2)*, 1- 10. <https://doi.org/10.1051/shsconf/202420002022>.
- İden, S. ve Wibowo, A. S. (2023). Improving the ability of listening and writing in chinese using dictation methods in learning. *KnE Social Sciences*, 422-427.
- Kacani, L. ve Cyfeku, J. (2015). Developing EFL vocabulary through speaking and listening activities. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 4(1), 390- 394.
- Karaca, E. (2004). Seçme gerektiren, kısa cevaplı ve doğru- yanlış testlerinin madde ve test özelliklerinin karşılaştırılması. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, 161-174.
- Karakaya, İ. (2012). Bilimsel araştırma yöntemleri. A. Tanrıoğen (Ed.), *Bilimsel araştırma yöntemleri içinde* (s. 57-83). Ankara: Anı Yayınları.
- Kır, T., Kirman, E. ve Yağız, S. (2021). *7. sınıf Türkçe ders kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Kim, Y.G. ve Pilcher, H. (2016). What is listening comprehension and what does it take to improve listening comprehension? R. Schiff ve M. Joshi (Eds.), In *Handbook of Interventions in Learning Disabilities* (pp. 159-174). New York: Springer.
- Kocaarslan, M. (2012). Tanılayıcı dallanmış ağaç tekniği ve ilköğretim 5. sınıf fen ve teknoloji dersi maddenin değişimi ve tanınması adlı ünite de kullanımı. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 269-279.
- Kumru, B. E. (2021). *Coğrafya ders kitaplarının alternatif ölçme ve değerlendirme teknikleri bakımından incelenmesi ve coğrafya öğretmenlerinin sözü edilen teknik ve uygulamalara ilişkin görüşleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale.
- Lüle Mert, E. (2014) Türkçenin eğitimi ve öğretiminde dört temel dil becerisinin geliştirilmesi sürecinde kullanılabilirlik etkinlik örnekleri. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 2(1), 23-48.
- Mickelson, W.T. ve Welch, S.A. (2013). A listening competence comparison of working professionals. *International Journal of Listening*, 27(2), 85-99.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2024). *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Türkçe dersi öğretim programı*. Ankara.
- Oller, W.J. (1979). *Language tests at school*. London: Longman.
- Özbay, M. (2014). *Türkçe özel öğretim yöntemleri II*. Ankara: Öncü Yayınları.
- Özbay, M. ve Melanlıoğlu, D. (2013). Türkçe öğretim programlarının dinleme becerisi bakımından değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 7/1, 87-97.
- Paulsaon, F.L., Paulson, P.R. ve Meyer, C.A. (1991). What makes a portfolio a portfolio? *Educational Leadership*, 48(5), 60-63.
- Saragih, D. (2022). The use of dictation strategy in teaching listening. *Transformational Language, Literature, and Technology Overview in Learning (Transtool)*, 1-10.
- Shafara, I.Z. ve Zuhriyah, M. (2024). Running dictation: An effective strategy for teaching vocabulary. *Discovery Jurnal ILMU Pengetahuan*, 9(2), 95-102.
- Spandel P. ve Stiggins J.R. (2010). Ineffective learning environments, assessment and instruction are inexorably linked. *English Language Arts*. Erişim adresi: <https://www.slideshare.net/andreahnatiuk/assessing-evaluating-and-reporting-student-progress-nov-2110-9845908>

- Şentürk, R. (2023). *Türkçe eğitiminde ölçme ve değerlendirme: Görev biçimlerinin tanımlanması ve sınıflandırılması* (Yayımlanmamış doktora tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ur, P. (1992). *Teaching listening comprehension*. Great Britain: Cambridge University.
- Valencia, S. (1990). A portfolio approach to classroom assessment: The whys, whats and hows. *The Reading Teacher*, 43(4), 338-400.
- Vijayakumar, J. ve Karthikeyan, J. (2020). A study on crafting a functional framework to develop listening activities among L2 English language learners in tertiary level. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29(7), 1506-1512.
- Xu, R. (2024). Research on learner needs analysis and listening activities. *Journal of Contemporary Educational Research*, 8(4), 247-254.
- Yalçın, A. (2002). *Türkçe öğretim yöntemleri- yeni yaklaşımlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldırım, N. (2021). Ortaokul Türkçe ders kitabı (5, 6, 7 ve 8. sınıf) etkinliklerinin dil becerilerine dağılımı üzerine bir inceleme. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 10(4), 1445-1456.
- Zambrano, K.Y.C., Pita, A.I.G. ve Duenas, C.M.S. (2024). Innovative activities to develop listening skills in the English language teaching-learning process. *Ciencia Latina Revista Multidisciplinar*, 8(3), 11256-11270.

Extended Abstract

Introduction

Activities in the textbook are utilized in language teaching. Therefore, the teaching process is shaped by the types of tasks in the activities. In this study, textbooks were analyzed to examine the task types in the activities related to the listening/viewing skill area. The appearance in the textbooks of explanatory information about the implementation process of listening/watching task formats such as verbal sticker test, fill-in-the-blank, c-test, elimination of unnecessary words, sorting scriptural fragments, descriptive blanks, writing appropriate titles for paragraphs, multiple-choice, sentence completion, matching, clustering, two-component items, error detection, short-answer questions, free association, summarizing, information transfer (place plan, family tree, graph, visual creation instruction), dictation, project work, network string, diagnostic branched tree, control string, peer, cluster assessment, product selection file, and self-assessment were examined.

Method

The descriptive survey model was utilized in the study. In accordance with the purpose of the study, a list of skill-specific task types was created by the researcher to determine the types of tasks in the listening/viewing activities in the textbooks. Data sources were analyzed using the form of task types specific to the listening/viewing skill area created by the researcher. The data sources of the study consisted of secondary school Turkish textbooks that are widely taught in public schools as of 2020. The data were collected through a document analysis method. Content analysis and descriptive statistics were utilized in the study. In the first stage, to determine task types specific to listening/viewing skills, the activity reviews were noted in the form of task types specific to the listening/viewing skill area. Then, the frequency of use of task types according to grade levels was compared. The SPSS program was used in descriptive statistics to compile, collect, and compare the results noted on the form to determine the frequency of task format use between grade levels.

After determining the types of task types related to listening/viewing skills in the textbooks specific to each grade level through the task types specific to the listening/viewing skill area form used in the study and after the notation procedures were completed, the activities were examined by another academician independently of the researcher to increase the accuracy and validity of the analysis. Miles and Huberman's (1994) formula was used to increase the validity and reliability of the result obtained from the form and to ensure consistency. It was determined that the agreement in the coding of the researchers was 97%. The z-test was used to determine whether there was a significant difference between grade levels in the distribution of task types.

Discussion and Results

In the study, it was observed that the activities related to listening/viewing in Turkish textbooks were most common at the 5th grade level (n=52) and least common at the 6th grade level (n=25). It was determined that the variety of task types specific to this skill remained weak, and similar tasks were repeated at every grade level within the scope of comprehension level, especially short-answer questions, dictation, and sentence completion. The fact that the most frequently used task types and levels in each textbook are similar indicates that there is a need for new task types specific to the skill area. In the literature, listening/viewing and speaking skill areas have been mentioned as areas with a lack of materials in assessment (Doğan, 2010; Vijayakumar & Karthikeyan, 2020; Bourdeaud'Hui, Aesaert, & Braak, 2021). It has been observed that recent activity development studies with rich content (Doğan, 2010; Aytan, 2022; Benzer, 2023; Lüle Mert, 2014) have not been reflected in textbooks. In this study, comprehensive research was conducted on the subject. Various types of task formats related to the listening/viewing skill area that exist in the literature were classified, and explanations about the evaluation processes of task formats were given. The tasks specific to the listening/viewing skill area were also specified in the Turkish Century Education Model. Furthermore, the view of the tasks in the textbooks revealed in this study is a guide for the listening/viewing skill area activities to be included in the content of the textbooks to be prepared in accordance with the new curriculum.

In the study, it was determined that short-answer questions and dictation task forms were mostly used in grades 5 and 6, short-answer questions, dictation, and two-component item task forms were used in grade 7, and short-answer questions, sentence completion, and summarizing task forms were used in grade 8. Short-answer question and dictation task forms for comprehending and understanding the listening text in the textbooks were determined as frequently used task forms at all grade levels. It was observed that the short-answer question was used in grades 7, 8, 6, and 5, respectively, and the sentence completion task format was used in grades 8, 6, 7, and 5, respectively. The dictation task format was used in grades 6, 5, and 7, respectively. When the tasks related to listening/viewing skills in the textbooks were analyzed, no significant difference was observed in terms of quality and variety according to grade levels. In terms of listening/viewing task types at all grade levels, it was observed that short-answer questions, sentence completion, and dictation tasks were repeated continuously, while clustering, matching, information transfer, and title creation tasks were rarely used.

As a result, when the types of tasks in textbooks are diversified, different cognitive skills can be developed. Because the level and variety of the tasks in the textbooks, which are used as the main resource in language teaching, affect students' cognitive, affective, and psychological development, and most importantly, their effective use of language. As mentioned, listening/viewing activities that are repetitive in structure and created without taking into account the level of the students do not seem to be sufficient to meet the interests and needs of the students. In terms of listening/viewing skills in textbooks, the frequently used task types according to grade levels were determined in this study. However, it can be stated that there is a need for further studies, such as the reasons for the preference of frequently used tasks, which tasks can be more functional for which levels, and the suitability of tasks in reaching reliable results in evaluation.

Ekler

Ek-1. Dinleme/İzleme Beceri Alanına Özgü Görev Biçimleri Formu

Ünite	
Etkinlik sayısı,	
Metin sayısı	
Çıkartmalı soru	
Boşluk doldurma	
C-test	
Gereksiz sözcükleri	
Betikselsel parçaları sıralama	
Betikselsel boşluk	
Bölümcelere uygun başlık	
Çoktan seçmeli	
Tümce tamamlama	
Eşleştirme	
Kümelere ayırma	
iki bileşenli maddeler	
Hata bulma	
Kısa cevaplı sorular	
Serbest çağrışım	
Özet çıkarma	
Bilgi aktarımı	
Dikte	
Proje çalışması	
Ağ dizge	
Tanılayıcı dallanmış ağaç	
Denetim dizelgesi	
Akran, küme	
Ürün seçki dosyası	
Öz değerlendirme	
1	5
2	5
3	5
4	5
5	5
6	5
7	5
8	5
Toplam	